

STARK-KALEIDOSZKÓP

Andrásról írunk, most épp ketten, négy felvonásban. A szövegek ugyanarról az emberről szólnak, eltérő szinteken és távolságban, illetve közelségben, más felbontásban és képki-vágásban, különböző tempóban, de ugyanarról. Szerencsések vagyunk, hogy ismerhet-tük, hogy tanulhattunk tőle, hogy dolgozhattunk vele. A történetet most mi visszük to-vább.

I.

Három héttel a halálozód előtt azt mondtad a DREAM csoporton: Intenzíven kell élni. Rögtön reklamáltam: Miért csak most mondd? Miért vártál idáig? Aztán meg, hogy mi-lyen jó, hogy legalább most mondd. Szíven ütöttél velem. Azt üzented, benne kell lenni a pillanatban, megélni, átélni. Mindent, ami van. Amikor meghaltál, sokan kérdezték, mi lesz most. Mi lesz most velünk nélküled? Én meg mindenkinek azt válaszoltam: Hát fel-növünk. És hogy intenzíven kell élni. Ezt üzented. (A fene gondolta, hogy ebből a mondat-ból üzenet lesz.)

Aztán itt van a világ legnehezebb kérdéseinek egyike: „Hogy is vagyunk mi egymás-sal?” Kezdetben a terápiák harmadik ülésén kérdeztük meg, aztán elkezdtük egyre több-ször, a végén szinte minden alkalommal. Mindig arra biztattál, hogy tegyem föl ezt a kér-dést a magánéletemben is. Azoknak, akik körülöttem vannak. Tudod Te, hogy ez mennyire nehéz? Majdhogynem félelmetes. Mert kiveszik tőle a történetekből a játékoság, az időn-kénti csúsztatás, trükközés, a „mintha”. Szemtől szembe, színről színre... Egyébként vála-szolni is biztos nehéz rá. Nem tudom, tőlem soha senki nem kérdezte. És ez idáig én sem voltam túl népszerű vele. De ne aggódj, azért még próbálkozom.

II.

Harmadév eleje volt. Kórbonctan, kórélettan, mikrobiológia és hasonlók... Eljött az a pilla-nat, amikor nem tudtam, hogy miért is akarom elvégezni az orvosit. Ugyanakkor érdekelt az irodalom, a film, a jazz, a kortárs művészetek, az ember mint olyan, a nagyvilág stb.

És akkor anyukám főnövér barátnője, Teca, aki mindenkit ismert, azt mondta, hogy van egy pszichiáter ismerőse, aki szereti az irodalmat, a filmeket, a jazzt, érdeklik a kor-társ művészetek, az ember, a nagyvilág, elvisz hozzá engem, a „Jánoskát”, beszélgessek vele, és talán kitalálom, mit is akarok kezdeni.

Így találkoztam először Stark Andrással a régi Megyei Kórházban, ahol a Mentálhigi-énés Intézet működött, melynek vezetője volt. Bemutatkozásakor azzal a fürkésző tekintet-tel nézett rám, melyet később annyiszor láttam. Beszélgetni kezdtünk – körülöttünk köny-vektől roskadó polcok, videokazetták, a falakon rajzok és fotók, és Andrást érdekelte, hogy mi van velem, mit látok a világból.

Mert ő olyan volt, akivel jó volt beszélgetni, mert új gondolatokat indukált, mert látszott a szemén, hogy hallani akar valamit, ami bennem van, csak még nem tudom kimondani.

Néhány évvel később egyetemi csoporttársaim és baráti köröm társaságában (voltunk vagy tizenketten) András „ingyen és bérmentve” talán saját, de elsősorban a mi örömeinkre házi filmklubot tartott nekünk munkahelyi szobájában. Nem is tudom, miért indult ez, talán kárpótolni akart minket, hogy nem járhattunk a Mentál esetmegbeszélőjére, mert utána aztán – mivel elmondtam barátaimnak, milyen kincsre leltem – egyre többen kezdtek „beszivárogni” egy olyan műhelybe, ahol tényleg tanulni lehetett, nemcsak tudást, hanem szemléletet is. Ám amikor ez elért egy kritikus tömeget, akkor azt mondták a szemérmes terapeuták, hogy most már túl sokan vagyunk és kizáródtunk. András vetíteni kezdett nekünk Bergmant, Kuroszavát és Antonionit, Margarethe von Trotta-t és Truffaut-t, Godard-t és Fassbindert, és a vége főcíme után ránk nézett azzal a fürkésző mosolyával és azt mondta, „Na, mit láttatok?!” És órákat beszélgettünk. És úgy vezette, formálta a beszélgetéseket, hogy egyre jobban láttuk a folyamatokat, értelmet nyertek a képek, a kameramozgások, a ki nem mondott szavak, a suttoágások és sikolyok. Nem lett minden jelenlévőből pszichiáter, de – ahogy gyerekgyógyásszá lett egykori csoporttársam mondta – megváltoztatta az életemet, máshogy kezdtem látni a világot. És ez így is maradt. Belénk égett. Azt gondolom, jobb emberek lettünk.

Andrást sok minden érdekelte, de leginkább az okok, az indítékok, a mögöttes tartalom. A sorok között szeretett és tudott olvasni. Számára a kapcsolat, a kapcsolatban-lét volt az élet igazi értelme és megfelfejthetetlen titka, a folytonos kíváncsiság, a „vágy titkos tárgya”.

Komolyan vette, hogy a legtöbb, amit egy ember a másiknak adhat, az a vele töltött, a rá szánt idő, hogy a közösen átélt élmény, ami igazán épít, mert az számít, ha a találkozás után mindenki kicsit más lesz, kicsit több, kicsit jobb.

Fürkésző pillantásában minden benne volt, ahogy a világra tekintett, érdeklődően, nyíltan, szabadon. És tényleg jó volt a közelében lenni, még ha szakmai „vargabetűim” időről időre el is távolítottak bennünket egymástól, hogy aztán újra összeérjünk.

A legelső találkozásunk végén aztán lediktált egy sor könyvet (Freud, Ferenczi, Hermann, Bálint, Aronson, Ajar, Camus stb.), és azt mondta, hogy ezeket kezdjem el olvasni, aztán beszéljünk ezekről, pontosabban ezekről is. És olvasni kezdtem, egyiket a másik után, és kinyílt egy új világ, és döntöttem. Pszichiáter lettem, András tanítványául szegődtem...

III.

21 éves voltam, és minden porcikámmal tiltakoztam az orvosegyetem ellen. De csináltam, becsületből. Aztán hallottam valakitől, hogy van egy pszichiáter, aki a pszichológus hallgatókkal filmekről beszélget. Fogtam magam, bekopogtam hozzád a Mentálhigiénés Intézetbe, és megkérdeztem: járhatnék-e én is az órádra. Szerettem volna valamit (és valakit), aki visszaadja az élmények és a tudás varázslatát. Meg sem lepődtem a kérésemen. Utólag megtudtam, egyetemistaként te is valahogy így csináltad. Hogy kikacsintgattál. Ám közben tetted a dolgodat. Otthonos volt neked ez a túlélési technika. Így ismerkedtünk össze. Nagyjából annyi idős voltál akkor, mint most én. Az utóbbi időben sokszor eszembe jutott ez a köztétel. Hogy mekkora szerencsém volt veled.

Sosem definiáltuk a kapcsolatunkat. Te már évek óta úgy mutattál be engem másoknak, mint barátod és munkatársad. Én sosem mondtam ki, hogy a barátom vagy. Mert nehezen használom ezt a szót. Ilyen a neveltetésem. Ám volt egy pillanat, amikortól pontosan tudtam, hogy barátok vagyunk: valami nézetkülönbség volt köztünk, és én megharagudtam rád. Nem emlékszem, miért, nem is ez a fontos. És akkor te, ahelyett, hogy beszálltál volna a „harcba”, ennyit mondtál: na végre, hogy vagyunk már úgy, hogy mersz

haragudni rám. Hogy nem félsz attól, hogy elveszítjük egymást. Azóta érzem, hogy a barátom vagy. Az is maradsz. Most mondom is.

Tudod, hogy közel 2000 órát csoportoztunk együtt? Az 90 000 perc. Két hónap nettó idő – alvás nélkül. A végén csukott szemmel is fel tudtam volna sorolni, hogy mikor, hogyan reagálsz, hogy péntek délután 13.50-kor pár percre elálmosodsz. És este hat körül – amikor már mindenki lecsúszik a széken a fáradságtól – felélenkülsz, és egészen észrevétlen olyan lendületet viszel az estébe, hogy alig bírjuk a napot abbahagyni. Úgy tanítottál, hogy behívtál a helyzetbe, és elhitted, hogy ez menni fog. És ettől én is elhittem. Kénytelen voltam, mert megfellebbezhetetlenül bíztál bennem. A csoport „szent” volt. Bármi fájt, bár-hogy voltunk, csináltuk. Megkérdezted: tudsz ülni? S mivel a válasz mindig igen volt, hát nem volt több kérdés. Néha megosztottunk egy-egy Cataflam tablettán. Mert fejfájósak voltunk. Az elkötelezettséged és a hitelességed nem hagyott kétséget. Úgy tanítottál meg rá, hogy észre sem vettem. Egyszer csak lett nekem is. Nem sajnáltad. Sem tőlem, sem mástól. Csinálom nélküled is. Tudod, milyen klassz ez a mostani? A temetésed után három nappal is volt. Sokat gondolkodtam, szabad-e sírni előttük. Mégiscsak én vagyok a csoportvezető. Hogy szabad-e mutatni, hogy mennyire fáj, hogy nem ülsz velem szemben. Hogy nem csúszkálsz a széken, nem törölgeted a szemüvegedet. Hogy nekem kell kezdenem és lezárnom. És nem csak intek a szememmel neked, hogy most tartsunk szünetet.

Az első film, amit közösen láttunk, Bergman *Personája* volt. Aztán a *Jules és Jim*. Nagyon szeretted. Miként *A nap végéig*. Azt is. A *Jules és Jim*ért haragudtam, mert olyan pixeles kópiát kellett néznünk, hogy sosem tudtam a szereplőket megkülönböztetni. De legalább ötször megnéztem a kedvedért. Amikor rajongani kezdtem Pina Bauschért, egy félévnyi PhD-kurzust szerveztél rá, hogy tudjunk róla beszélgetni. Sok évvel ezelőtt azt mondtad nekem: kevesen vannak, akik több filmet láttak, mint te. Majd azt is megbocsátottad, hogy kimaradtam a hétfői filmklubokból, és olvasásra, belső mozira cseréltem a filmeket. A *Pál Adrienn*t is miattad néztem meg kétszer. És a *Terápia* című sorozatot is. Azt terveztük, hogy az új Ozon-filmről egy egész szombatot át beszélgetünk a fiatal kollégákkal. Egyszer felhívtál telefonon, és megkértél, mondjak egy filmet a hűségéről. *Hullámtörés* – vágtam rá. Azt mondtad: igen, ennél szebb filmet még nem láttam a hűségéről. Utáltad Tarantinót. Azt terveztem, mikor nyugdíjba mérsz, megszerettetem veled. Azt mondtad, ne kínozzalak. Hát hagytam. Amikor a filmes kurzusokat tartottad, én az alattatok lévő szobában dolgoztam. Azt játszottam titkon, hogy a filmzenék és leszűrődő zörejek alapján kitalálom, mit néztek. A *Lány a hídon* volt a kedvencem. A vasutas, késdobálós jelenet. Akkor sosem bírtam másra figyelni.

Ilyenkor télen már mindig kérdezted, hogy mikor csinálók citrommarmeládot. És pacalt. De azt nem csak télen. Én az elmúlt években mindig úgy főztem pacalt, hogy neked is főztem. A halálod másnapján is csináltam. Neked. Nem lett valami jó, de tudom, hogy ízlett volna. Imádtam veled ételekről, receptekről beszélgetni. Tőled tanultam az ízek élvezetét, hogy az evés nem valami büntudatos dolog. Az evés öröm, agapé, szeretet. Csináltunk szeretetvendégséget, *Babette lakomáját* a Bizalom Magán Pszichoterápiás Központ konyhájában. Te voltál a kóstolóemberem, ha újítottam. A csokis, chilis, balzsam-ecetes fügelekvárból vittem egy makkáskanálnyi. Ha Te rábólintasz, mehet.

Egyszer kaptam tőled egy cserepes hortenziát. Egy esettanulmányomat küldtem el neked. Elolvastad, és odaadtad a virágot. Azt mondtad, nincs rá szó, virág van. Úgy gratifikáltál, ahogy soha senki. Amikor egy DREAM konferenciára a saját álmaimból csináltam összefoglalót, azt mondtad, hogy milyen kár, hogy te nem írod az álmaidat. Egyszer azt álmodtam, hogy a Kórház téren a buszmegállóban találkozom Verával, a feleségeddel. A vállán egy kislány pihen. Tudtam, hogy az a neve: Lutz Kata. (Előtte olvastam egy Bächer Iván-novellát, aminek az utolsó szava az volt: Lutz utca.) Te felálltál a székedből, és megöleltél.

Nagyon szerettem veled a szinkron-olvasásokat. Régebben a Mentálban is olvastunk egyszerre, Nádas *Párhuzamos történeteit* is így. Aztán a Mentál lassan megváltozott, te is elmentél. Mi még próbálkoztunk. Aztán közösen nekifogtunk a Yalom-könyvekért rajongani. Nemcsak olvasókört csináltunk, hanem kitaláltuk, hogy a DREAM-terápiába belevisszük újításként az „itt és most” fókuszát. A „Hogy is vagyunk mi egymással” kérdését ülésről-ülésre. Tegnap épp oktattam a DREAM-et. Mondtam, hogy éppen újításban vagyunk. De bejön, vagyis maradunk. Nem tudlak kihagyni a mondataimból. Nem is akarlak. Nem tudlak kihagyni a szívemből. Nem is akarlak.

Amikor elhívtál a Mentálhigiénés Intézetbe dolgozni 2004-ben, nem tudtam dönteni. Senki nem értette, hogy egy ilyen országos hírű, emblematicus intézménybe való bekerülésért miért nem lelkesedem. Hiányozni fognak a pszichotikusok, az első találkozás velük – ilyesmiket mondtam. Lesz, lesz, ne aggódj – válaszoltad. Sokáig dűnnyögtem, hogy nincsenek, hol vannak, talán ez csak bevetés volt részedről. De igazad lett. Jöttek, voltak, kicsit máshogy, kicsit ugyanúgy. Megtanultam, hogy a pszichózis és még sok más is, lehet ambuláns „műfaj”. Egyszer azt mondtad nekem: Ha a terapeuta jól csinálja, a páciensek nem érzik, hogy hálásaknak kellene lenniük. Azóta nem búsongok, hogy nem kapok búcsúajándékot.

Tőled ismerem Méreit is. Olyan sokszor emlegetted. Mondtam is neked fél éve, egy ideje azt érzem, hogy a csoportjainkon bent ül. Egy kissé balra tőled. Nem szól, csak figyel. Mérei általad lett a „barátom”. Sosem találkoztunk, de ismerem. Kérdeztem egyszer, hogy lehet az, hogy egy ilyen karizmatikus ember úgy gyűjtött maga köré tanítványokat, hogy a halála után is él a tanítványok közössége. Azt válaszoltad, hogy a kapcsolatuk nélkülözte az egészségügyi hierarchiát, azért. No, ezt a te kapcsolataid is nélkülözték. Tudod, akkora öröm volt nekem, amikor azt láttam, hogy a két generációval fiatalabb kollégákkal is milyen szeretettel viszonyban vagy. Élő kapcsolat, nem egy guru elmagányosodása, hanem egy kíváncsi, nyitott ember kapcsolat-gyűjteménye.

A temetéseden a leghátsó sorba kerültem. Semmit nem láttam, de ott voltam. Az jutott közben eszembe: mindig te voltál, aki engem előretuszkolt, sosem hánytorgattad fel az ügytelenségem, hogy nem tudok érvényesülni. A temetéseden nem volt, aki előrelökődjön a sírhoz. Utána jó sokan felmentünk a Mentálhigiénés Intézetbe. Ettünk, ittunk. Örültél volna nekünk. Előző napon beálltam a konyhámba, és kiválogattam, mi az, ami ízlene neked. Azokat vittem oda. Elég eklektikus volt a felhozatal. Tetszett volna neked.

Azt is tőled tanultam, hogy a munkát komolyan kell venni. Legyen az DREAM, pszichoterápia, esetmegbeszélő, telefonszolgálatos bármi. Sosem mondtad, hogy nem érsz rá, sosem mondtad, hogy ez téged fáraszt. Mindig te adtad át a karácsonyokon az első ajándékot. Most is volt karácsony, de nem ajándékoztunk. Rád emlékeztünk, Csabi felolvasta, hogy mit írt volna neked. Mert ő húzott téged. Azt mondta, sosem fog több karácsonyi rigmust faragni. Ez az utolsó. Nagyon szépen búcsúztunk tőled. Vagy még nekünk, és leszel is. Biztos mondanád, hogy figyeljek az időre. A közös időre. Figyelek, tényleg, ígérem. Ugye nem haragszol, hogy az asztalodon lévő kis fossziliák közül néhányat elajándékoztam. Mindig gondolkodtam rajta, hogyhogy nem lesznek porosak. Most sincs megoldás.

Néha rám szóltál, hogy fejezzem be a „túlzott elszállást”, ne hergeljem magam, ne legyen indulatos. Azt mondtad, enélkül hatékonyabb vagyok. Mindig ellenkeztem, hogy de hát épp azt próbálok kordában tartani, amivel én teremtek, csinállok. Ez a vita nem jutott nyugvópontra. Fogalmam sincs, kinek van igaza, de az biztos, hogy te jobb stratégia vagy nálam.

Na, jól meghaltál te is. Pedig én mindig megszámloltam, hogy a DREAM csoportban hány kék szemű és hány szemüveges ül. Nagyon nehéz úgy veled lenni, hogy te nem vagy már. Tudod, az egész felnőtt létezésem valahogy hozzád kapcsolódik. Nem is gondoltam. Azt mondd meg nekem, hogy most akkor kihez fogok igazodni?

Egyszer csak azon kaptam magam, hogy nem csak szakmai kérdéseket beszélek meg veled. Veled beszélem meg a dolgaimat. Fogalmam sincs, hogy ezután kivel. Azt hiszem, itt fel kell nőni. Nem mondhatom azt sem, hogy fogalmam sincs, hogyan. Pedig milyen szép, hisztérikus mondat lenne. András, sok mindenre megtanítottál: tudok színről színre látni, tudok lecsupaszított dolgokat valóságosnak, tudok örülni, örülni mindennek, pillanatnak, íznek, élménynek, tényleg, ez a legjobb, tudok szabályozottan lenni, tudok fegyelmezett lenni és egyszerre fegyelmeztelen, tudok a pillanatban benne lenni, tudok a te szemekkel ránézni dolgokra, és kacsintani egy kicsit. És tudok lenni. Benne az életben. Köszönöm.

IV.

Aztán itt van a másik kedvenc kérdésed: Mire vágyik a nő? Ez még a szokásosnál is kíváncsibbá tett mindig. És ha tehetted, lejátszottad hozzá *A hercegnő és Freud* című filmből magát a párbeszédet is, ami úgy kezdődik: Hercegnő... Szerintem a „hercegnő” miatt. Októberben egy kerekasztalon megint firtatni kezdted a kérdést, mire én: na de mire vágyik a férfi? Anyára, kislányra, szeretőre – válaszoltad a világ legtermészetesebb módján.

